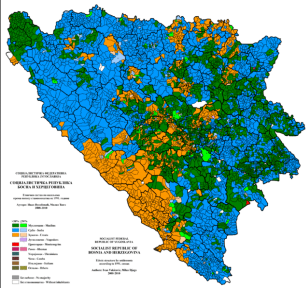

**„Modernizációs folyamatok multietnikus nemzetállamokban”
TéKa – MTA BTK TTI, 2015. május 19.**

Dobos Edgár
MTA TK Kisebbségkutató Intézet
BCE TK Nemzetközi Tanulmányok Intézet

**Az etnopolitika mint nemzetközi és helyi gyakorlat:
államalkotó nemzetek és államalkotó kisebbségek
Bosznia-Hercegovinában**

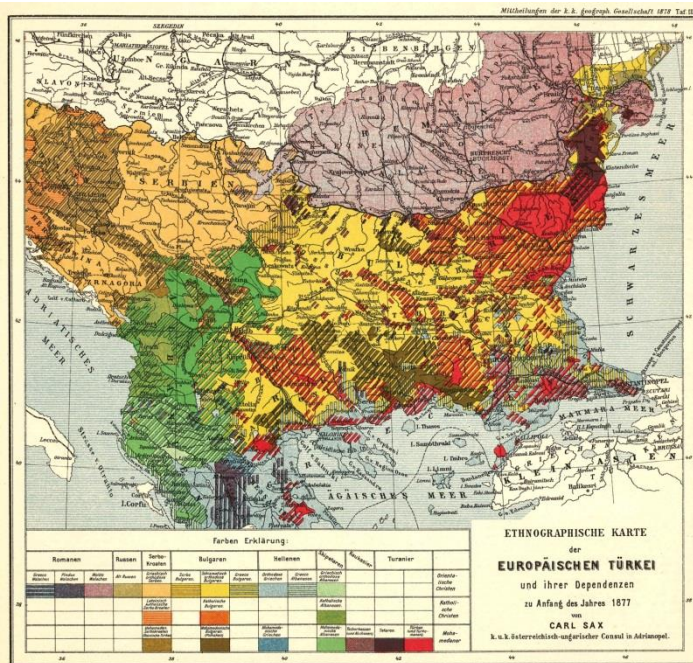

I. Versengő önrendelkezési igények és etnikai szeparáció a Balkánon

„Ezen berlini békekötés... nem megoldás, de csakis újabb complicatiók forrása lesz... Ugyan kérem európai gondolat-e az: népeket, nemzeteket úgy tekinteni, mint egy birkanyájt és őket egy akolból a másikba áthajtani... a Balkánfélszigeten, Európa legexponáltabb helyén, a hol oly complicált vallási és nemzetiségi viszonyok vannak?”

— Beöthy Ákos az 1878-as berlini egyezményről

Scene on railroad pier, Smyrna, where refugees embarked.

„Miért legyek
kisebbségi az
államodban, ha te is
lehetsz kisebbségi az
én államomban?”

(Kiro Gligorov)

Etnikai besorolás /Néességösszeírás	Bolgár	%	Szerb	%	Görög	%	Török	%
Bolgárok	1 181 336	52,31	57 600	2,01	332 162	19,26	896 497	30,8
Szerbek	700	0,03	2 048 320	71,35	0	0	100 000	3,4
Görögök	228 702	10,13	201 140	7,01	652 795	37,85	307 000	10,6
Albánok	128 711	5,70	165 620	5,77	0	0	0	0
Törökök	499 204	22,11	231 400	8,06	634 017	36,76	1 508 507	51,8
Egyéb	219 571	9,72	166 540	13,86	105 844	6,13	99 000	3,4
Összesen	2 258 224	100	2 870 620	100	1 724 818	100	2 911 004	100

Macedóniai népszámlálási adatok, 1889-1905

Forrás: Friedman 1996, 85. o.

2. A háború társadalmi hatásai

a) Etnikai szeparáció, etnikai térszerkezet átalakítása

- Mono-etnikus területek létrehozása, etnikai homogenizálás erőszakkal és adminisztratív eszközökkel

b) Etnikai határképzés, lojalitás és szolidaritás etnikai kereteinek a megerősítése

- Háború: „a legnagyobb kulturális esemény” (Ugo Vlaisavljević)
- Emberek, tér, idő, nyelv, politika és oktatás etnikai tagolása; „vegyes” élethelyzetek és kategóriák eltörlése; mindennapi etnicitás, „jelölt” és „jelöletlen” viszonya

c) Etno-territoriális kormányzás, etnikai és területi elv ötvözése

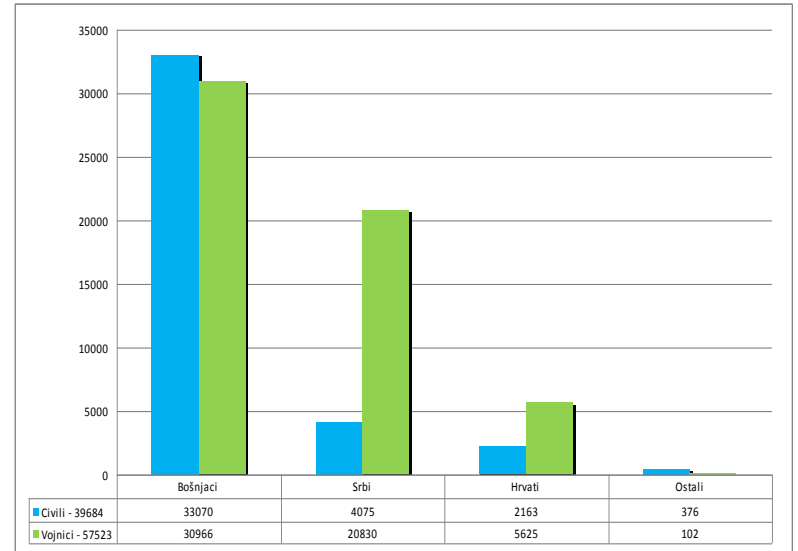
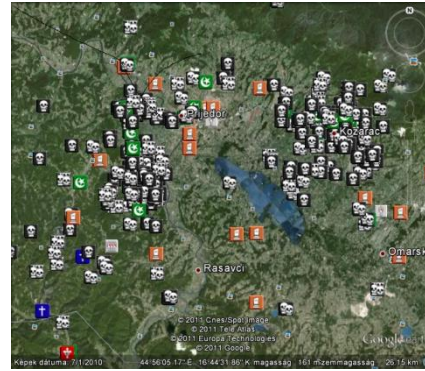
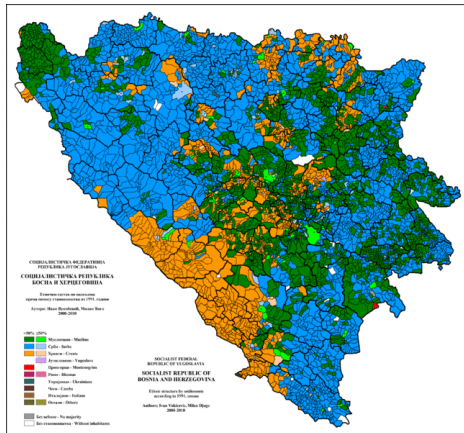
- Soknemzetiségű föderalizmus (nemzetközi felügyelet): 2 entitás, 10 kanton, Brčko Körzet
- Ua. „kisebbségi hazatérés” ösztönzése (1999-2004)
- Az egyértelmű etnikai többséggel rendelkező szub-állami közigazgatási egységek (RS entitás, bosnyák vagy horvát többségű kantonok és *opština*k) a hatékony kormányzás terepei (vö. állami szint, FBiH, Mostar)

d) (Etnikai) pártok hatalomkoncentrációja és klientúraépítése

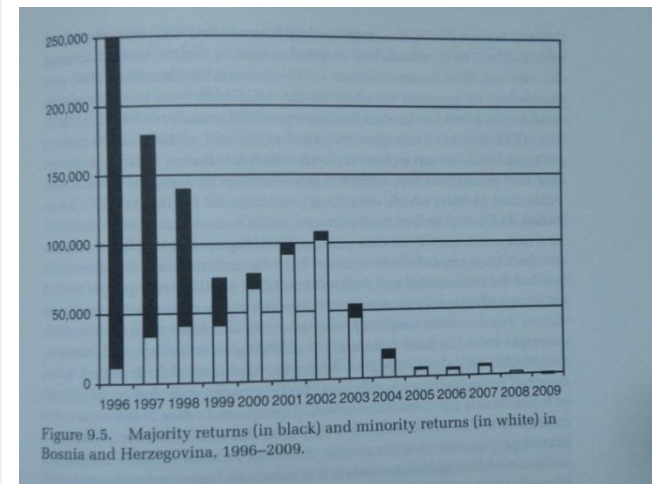
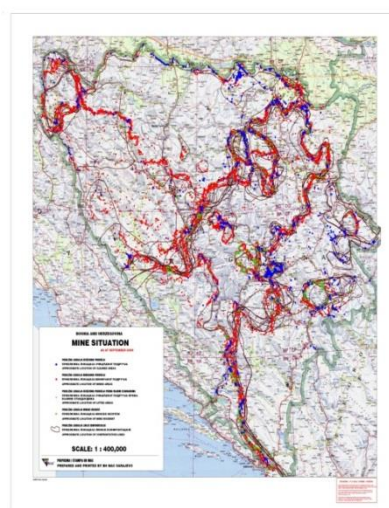
- Terület, erőforrások és munkahelyek fölötti kontroll; eltérített privatizáció; politika és bűnözés összefonódása (*war-making and state-making as organized crime*)
- Töredezett, szegmentált és vezetőorientált pártrendszer; informális kormánykoalíció (6-7 párt)
- Stratégiai szavazás v. ideológia („nacionalisták”): patronázs, etnopolitikai fogolydilemma

„Nem fogadható el, hogy Bosznia független állam legyen . . . amelyben [a boszniai szerbek] el vannak választva a szerb nép egészétől vagy nemzeti kisebbség státusára fokozódnak le.” (Radovan Karadžić)

„Hogyan kötődhet valaki jobban a Drina túloldalán élő emberekhez, akiknek más a mentalitása, akik másképp beszélnek?” (Harun)

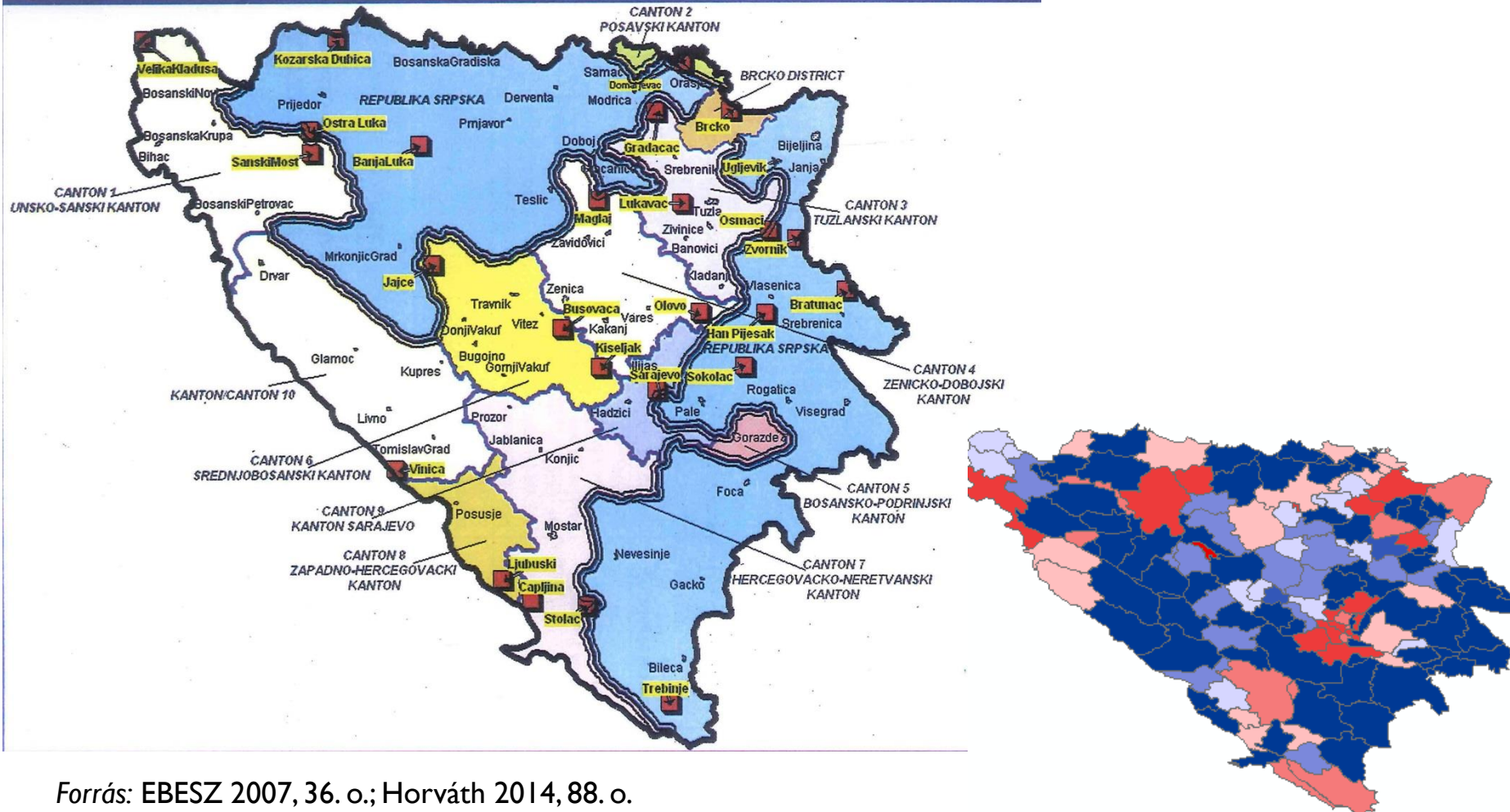

Forrás: Istraživačko dokumentacioni centar; EUFOR-ALTHEA; Toal & Dahlman 2011, 289. o.

A BiH közigazgatás töredezettsége és az opština-k népeségváltozása

BIH MAP - KARTA BIH

Forrás: EBESZ 2007, 36. o.; Horváth 2014, 88. o.

3. Államalkotó nemzetek: versengő állam- és nemzetépítési víziók és etnopolitikák

←	Bosnyák:	Horvát:	Szerb:	→
ÁLLAM	egységes állam	etnikai föderalizmus (horvát entitás?)	területi autonómia, de facto államépítés (elszakadás?)	
NEMZET	áll. p. & etnikai (tituláris nemzet?)	etnikai	etnikai	
TÖBBSÉG	állami, entitás-, kantonális szint	kantonális szint (szub-szub-állami szint)	entitás-szint (szub-állami szint)	
DISKURZUS (legitimációs forrás)				
	áll. p. egyenlőség, etno-kulturális semlegesség (pl. Franciaó.)	föderalizmus (pl. Belgium, Svájc)	önrendelkezés (pl. Montenegró, Koszovó, Krím, Skócia)	

	Nemzetfelfogás	Etnopolitikai stratégia
Bosnyák	<ul style="list-style-type: none"> - Állampolgári és etnikai nemzet - Etnikai „színvakság”, etnokulturális semlegesség (1 ember/1 szavazat) - Tituláris nemzet? - BiH kisajátítása? - Kettős mérce: pl. oktatás, FBiH (integráció) v. RS (szegregáció) 	<ul style="list-style-type: none"> - Egységes állam, központosítás, állami hatáskörök erősítése („állampolgári egyenlőség”) - RS eltörlése és entitás-vétó hatástalanítása (eredeti lakóhely szerinti szavazás) - BiH regionalizálása - Menekültek és diaszpóra mozgósítása
Szerb	<ul style="list-style-type: none"> - Etnikai nemzet - Etno-territoriális autonómia - Etnikai kvóta és képviselet, csoportérzékeny szabályozás - 2 „anyaország”? - Kettős mérce: pl. kormányzás, RS (központosítás) v. BiH (decentralizáció) 	<ul style="list-style-type: none"> - Területi autonómia; elszakadás? („önrendelkezés”) - RS etnikai homogenizálása - Entitás-vétó védelme; RS hatáskörök megerősítése (entitás → állam transzfer vége) - RS központosítás vs. BiH decentralizálás - RS homogenitása és nemzetállami jellege - B-szerbek RS-ben koncentrálása, nem-szerb visszatelepülők akadályozása
Horvát	<ul style="list-style-type: none"> - Etnikai nemzet - Etno-territoriális autonómia - Etnikai kvóta és képviselet, csoportérzékeny szabályozás - 2 „anyaország”? - Kettős mérce: pl. közigazgatás, Mostar bosnyák v. horvát többséggel (etnikai felosztás v. egységes igazgatás) 	<ul style="list-style-type: none"> -Etnikai alapú kantonizálás; saját entitás? („föderalizmus”) - Horvát többségű kantonok és hatásköreik megerősítése; állami szintű döntéshozatalban részvétel (paritásos alapon); bosnyák többségű Föderációs szint gyengítése - Államalkotói státus megőrzése - Legitim horvát képviselet - Horváto-ba áttelepültek és diaszpóra mozgósítása

Republika Srpska (RS): területi autonómia, de facto államépítés

- Etnikai homogenizálás (54% → >90%): erőszak, adminisztratív eszközök
- Entitás-vétó: 1/5 RS képviselő hatástalaníthatja
 - Nem-szerb menekült-visszatelepülés; háború előtti lakóhelyen szavazás; ellenzéki koalíció?
- Entitás → állam hatáskör-transzfer vége
 - Mezőgazdasági Minisztérium (2,5m euró IPA), Erasmus+ vs. Elektroprenos (50m KM)
- Költségvetés (entitás > állam)
- **Etnikai és biztonsági dimenzióba helyezés** (kollektív fenyegetés: RS/szerbek)
 - Korrupciós ügyek; háborús bűncselekmények; 2013/14-es tüntetések; „RS ellenségeinek” listázása
- „Nagy kérdésekre” és szimbolikus ügyekre fókusztétel
 - Függetlenségi referendum; alkotmányreform; emlékművek
- Mindennapi etnicitás, háborús emlékezet
- Legitimitás külső forrásai
 - Orosz. (NATO, Déli Áramlat, befektetések); Szerbia („anyaország”); lobbitevékenység
 - Önrendelkezési diskurzus: Montenegró, Koszovó, Krím, Skócia

„Horvát kérdés”: államalkotó státus, legitim képviselő, horvát entitás

- Státusbeli lefokozódás: államalkotó nemzet → nemzeti kisebbség?
 - 17% → <10% (HR útlevelel); 2013-as népszámláláson való részvételre mozgósítás
- Legitim képviselő: „etnikai” vs. „politikai” horvát; horvát választói névjegyzék?
 - HDZ BiH kormánykoalícióból kihagyása (2000, 2010)
 - Horvát elnökségi tag, Željko Komšić-ügy (2006, 2010)
- Horvát entitás (entitás-vétő?)
 - Területileg nem összefüggő; kimaradók: extra-territoriális autonómia
 - Nincs realitása (Föderáció/RS; horvátok: Nyugat-Hercegovina, Közép-Bosznia, Posavina)
- Sejdić-Finci vs. BiH ügy kisiklatása → „horvát kérdésre” fókusztétel
 - Pluralizmusok hierarchiája: 1. horvát államalkotó nemzet; 2. „egyéb” állampolgárok
- Föderalizmus diskurzusa (vs. centralizmus – elszakadás)
- **Etnikai és biztonsági dimenzióba helyezés** (kollektív fenyegetés: kanton/horvátok)
 - Korrupciós ügyek; háborús bűncselekmények; 2013/14-es tüntetések; 2013-as népszámlálást megelőző kampány
- Horvát nemzetpolitika
 - „Anyaszági” politikusok és média, EP képviselők, katolikus egyház és Határon túli Horvátok Hivatala (2012-) aktivitása
 - Áttelepültek és diaszpóra mozgósítása

4. Államalkotó kisebbségek: „etnopolitikai senkiföldje”

- a) 17 „nemzeti kisebbség (2003-as kisebbségi tv.): kb. 2%
 - b) „Államalkotó kisebbségek” (BiH Alkotmánybíróság 2000-es döntése): helyi szinten de facto kisebbségben; kb. 10%
- „Kisebbségi hazatérők”: kb. 470.000 fő (UNHCR 2011)

Nemzetközi és helyi kategóriák társadalmi élete

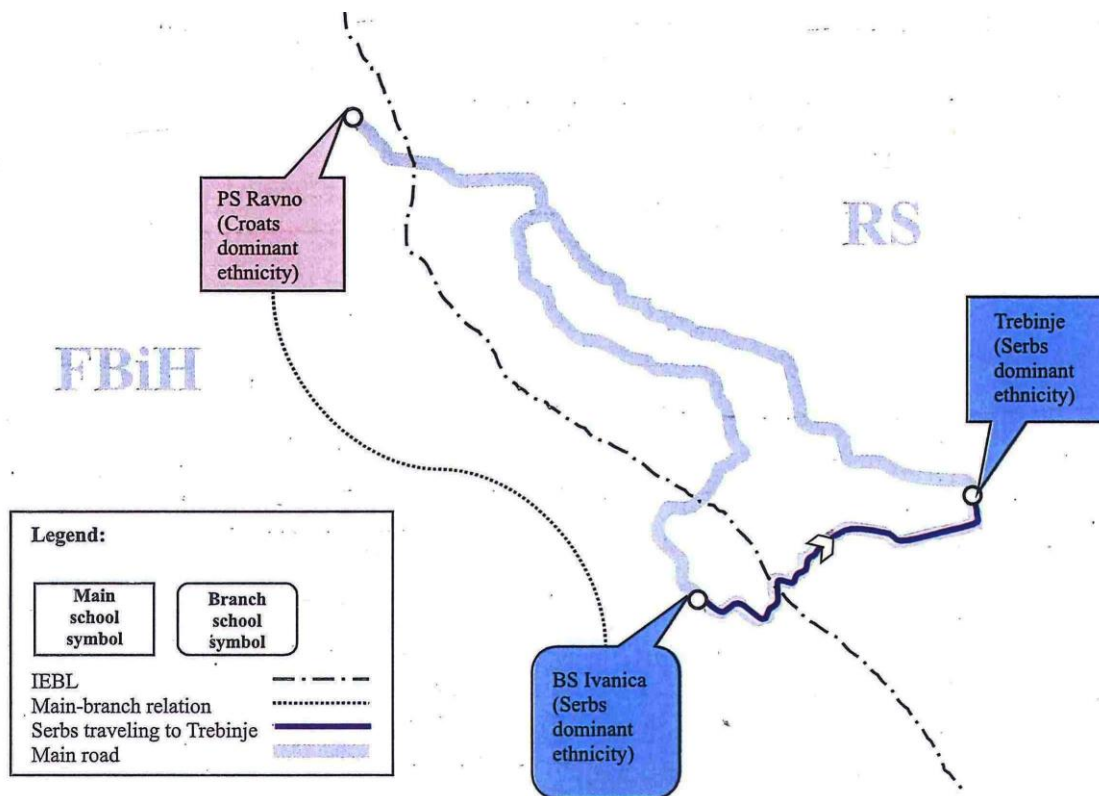
- Mirsad Tokaća: „ez badarság . . . Nem lehetek kisebbségi a saját országomban!”; „Nem beszélhetünk kisebbségi visszatérésről, a bosnyákok többségi visszatérők!” (Drina-mente)
- Visszaszármaztatási ügyek
 - Aleksa Šantića u. (Mostar): „központi övezet”; 29 horvát, 42 bosnyák, 23 szerb család; státusvesztés
 - Branimir Đokic v. BiH (EJEB 2010): JNA (katonai főiskola); Sarajevo – Niš (Szerbia); „hűtlen” v. „tiszteletre méltó” polgár

Intra-etnikus törésvonalak és inter-etnikus összefogás esetei

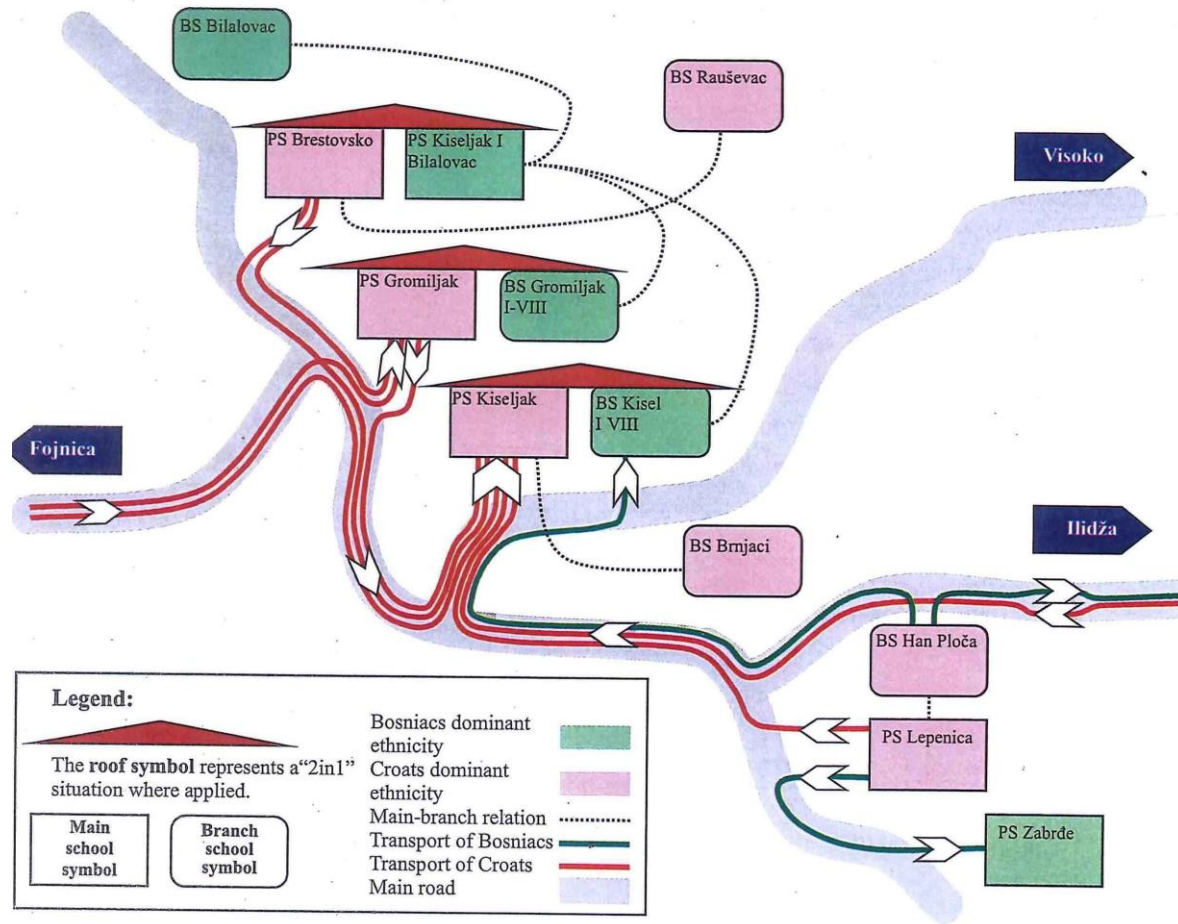
„Kitelepítették/albérők a saját városunkban” (Mostar)

Iskolai vonzáskörzetek megkerülése (Ravno)

Iskolai vonzaskörzetek megkerülése (Kiseljak)

Következtetés helyett: kérdések

- Hogyan lehet összeegyeztetni a három államalkotó nemzet kollektív jogait, kivételezett pozícióját az egyéni emberi jogokkal, az állampolgári egyenlőség elvével?
- Hogyan lehet olyan államot építeni, melyben nem szenved el a valamely államalkotó nemzethez tartozó boszniaiak sokasága a de facto kisebbségi léthelyzettel járó hátrányokat?

- „[K]érdés, a bennszülöttek használhatók lesznek-e az új gépezetnek rendszeres működésben tartására? Hajlandók lesznek-e őszinte jó akarattal közreműködni az idegen közigazgatás céljainak előmozdításában? Készségesen fogadják-e azon áldást, melyet reájok kiárasztani szándékozunk? Pedig ezek nélkül az importált gép minden pillanatban fennakad és ennél fogva csak lassan, csak döcögve fog működni. . . . [K]étségtelen marad, hogy azt, miszerint új, egészen szokatlan, és a viszonyokkal ellenkező intézmények életképes gyökeret verjenek, a nép készséges odaadása nélkül, csak folytonos, közvetlen és minden apróságokra kiterjedő fegyelmzés, azaz erőszakolás által lehet végbe vinni, ez pedig sok időbe és tömérdek pénzbe kerül . . .” — Szentkirályi Móricz, 1878
- „Tagadni nem lehet, hogy Hercegovináért és Boszniáért 35 esztendő óta többet is tehetett volna az Osztrák-Magyar Monarchia, mint amennyit tényleg tett . . . A példátlanul elhanyagolt tartományoknak adott törvényt és rendet, lehetetlenné tett üldözést és elnyomást, épített nekik vasutakat, nyitott a számára kereseti forrásokat, megajándékozta iskolákkal, vízvezetékekkel, ipusztriával és kultúrával (egy tizenhétmillió múzeumot csak most nyitottak meg Szarajevóban, melyen egész sora támadt a kormányzati épületeknek – szebbek és drágábbak, mint akár Bécsben, akár Budapesten –, és melyet pár évtizeden belül európai várossá tett meg a Monarchia, úgyhogy az öregebb bugyogós nadrágúak rá sem ismernek városukra); ez mind igaz, de tehetett volna még többet is. Különadót vethetett volna ki, pl. abból a célból, hogy a két tartomány urai: a szerbek és a horvátok mindegyike okvetlenül beleülhessen valami kövér szinekúrába, amely meghozza a mindennapi tyúkhúst és kalácsot, és lehetségessé teszi, hogy az érdeemes férfiak csodás politikai tehetségeiket, miket a török olyan soká kutyába sem vett, végre érvényesíthessék . . .” — Szabolcsi Miksa, 1914

Köszönöm a figyelmet!

Pinky } T.B.F.F.
Hany } 1992 borcha

OVO JE MOJA ZEMLJA
AL OVO NI SU MOSTI LJUDI

SAČHAR

JEJA

Hany
Crni

Never

2.10.
2007.

BA

Handwritten graffiti in black ink, possibly reading "A 2 7 4 A".

+

Handwritten text in the bottom left corner, possibly "TANK".